

УДК 81”272(477)

Залізник Г. М.

СУЧАСНА МОВНА ПОЛІТИКА І КИЯНИ

Соціологічні дослідження громадської думки киян засвідчили, що у 2012 році відбулося істотне скорочення частки киян, які вважають, що державна мовна політика підтримує та стимулює функціонування української мови. Завдяки відверто антиукраїнським діям влади відбулося також скорочення частки киян, які вважають рідною мовою або українську, або російську, при зростанні тих, хто вважає рідною обидві мови. Разом з тим до однієї п'ятої скоротилася частка киян, які в повсякденні спілкуються російською мовою, при зростанні частка тих, хто спілкується українською. Зміна статусу російської мови, на думку киян, може призвести до конфліктів в Україні, чого не спостерігалось у 2006 р.

Ключові слова: соціологічне опитування, мовна політика, україномовні громадяни, російськомовні громадяни, рідна мова, мова повсякденного спілкування.

23 травня 2012 року, наступного дня після річниці перепоховання Т. Шевченка та напередодні Дня слов'янської писемності і культури, у Верховній Раді сталася символічна подія, що

вкотре продемонструвала вибухонебезпечність мовного питання в Україні. Провладна більшість зробила спробу ухвалити антиукраїнський мовний законопроект № 9074 Ківалова–Колеснічен-

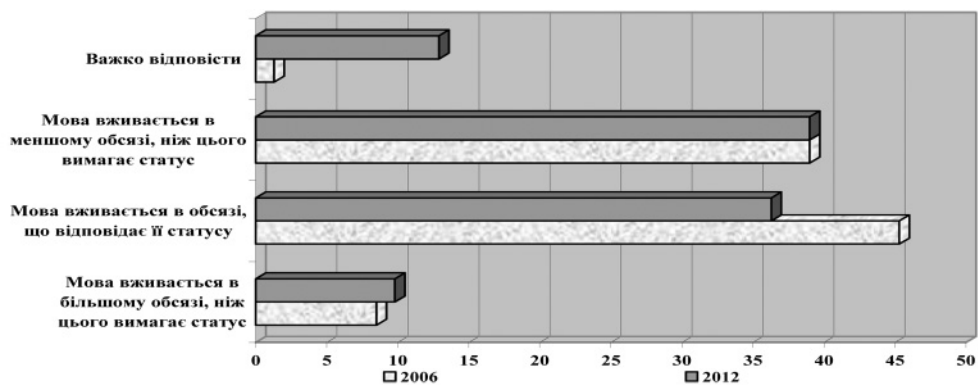

Рис. 1. Відповіді на запитання «На Вашу думку, чи відповідає сучасний стан вживання української мови в усіх сферах мовлення її статусу “державної”?»

ка, що закінчилося бійкою з кровопролиттям. Сама поява цього проекту закону напередодні чергових виборів свідчить про його політичну заангажованість. Пропоновані зміни дадуть змогу ввести у понад 10 областях країни російську мову як офіційну (читай – другу державну). Є загроза, що до таких регіонів потрапить навіть столиця України м. Київ. Та чи прагнуть самі кияни такого врегулювання мовного питання?

Зусилля влади в мовній політиці протягом останніх двох років (скасувати вимоги про обов'язковий переклад кінофільмів українською мовою, закрити українські школи, скоротити викладання української мови та історії у школах тощо) не залишилися поза увагою мешканців столиці. Якщо за даними дослідження 2006 року¹ понад 45 % киян вважали, що вживання української мови відповідає її статусу «державної», то за даними дослідження 2012 року² їх кількість скоротилася майже на 10 % (рис. 1).

Ще красномовнішими виявилися відповіді на питання щодо спрямованості сьогоднішньої мовної політики держави відносно української та російської мов. Зараз менше 18 % киян вважає, що ця політика підтримує та стимулює функціонування української мови, що удвічі менше, ніж за даними опитування 2006 року. Зменшилася і кількість тих, хто не вбачає в державній мовній політиці ні позитивного, ні негативного впливу на функціонування мови. Натомість за цей час удвічі (з 10 % до 20 %) зросла частка тих киян, які вважають, що українська держава обмежує функціонування державної мови. Тим часом – зросла частина киян, на думку яких, держава на-

дає підтримку російській мові. Виникає запитання, чи є ця влада українською?

Привертає увагу факт, що 2012-го у 4–5 разів збільшилася частка тих киян, які не змогли відповісти взагалі на запитання про характер мовної політики держави ні щодо української, ні щодо російської мов. Тобто значна частина мешканців столиці не розуміє логіки дій влади у сфері мовної політики.

У світлі загрози надання російській мові в столиці України статусу офіційної принципово важливим є аналіз тенденцій змін щодо визначення рідної мови. Тут результати опитування у квітні поточного року виявилися досить невтішними (рис. 2). Зокрема, частка киян, які визначили рідною мовою українську, за 6 років різко скоротилася з 63 % (у 2006 році) до 45 % зараз. Щоправда, на 10 % з (31 до 21 %) скоротилася й частка киян, які рідною мовою назвали російську. Проте майже в 7 разів зросла частка респондентів, які визнали рідною мовою зразу дві: і українську, і російську. Що ж могло спричинити такі помітні зміни?

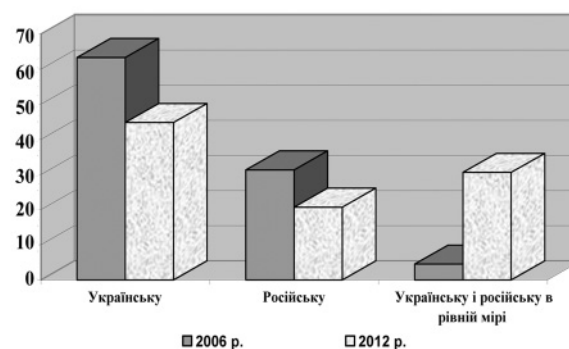

Рис. 2. Порівняння відповідей киян на запитання: «Яку мову Ви вважаєте своєю рідною?» у 2006 та 2012 рр.

На думку В. Кулика, висловлену в одній з програм каналу TVi, відповіді респондентів залежать від того, яким чином було поставлене саме запитання. Тобто йдеться про те, чи пропонували респонденту жорстку шкалу варіантів

¹ Опитування проводив Центр «Громадська думка» в грудні 2006 року за багатоступеневою квотною вибіркою, обсяг вибірки – 1187. Вибірка є репрезентативною для міста Києва за статеві-віковими характеристиками. Стандартні відхилення при достовірності 95 % і співвідношення змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 становить 1,90–3,16 %.

² Опитування проводила соціологічна лабораторія АМУ в квітні 2012 р. за багатоступеневою квотною вибіркою, обсяг вибірки – 785. Вибірка є репрезентативною для міста Києва за статеві-віковими характеристиками. Точність результату без урахування дизайн-ефекту – 4 %.

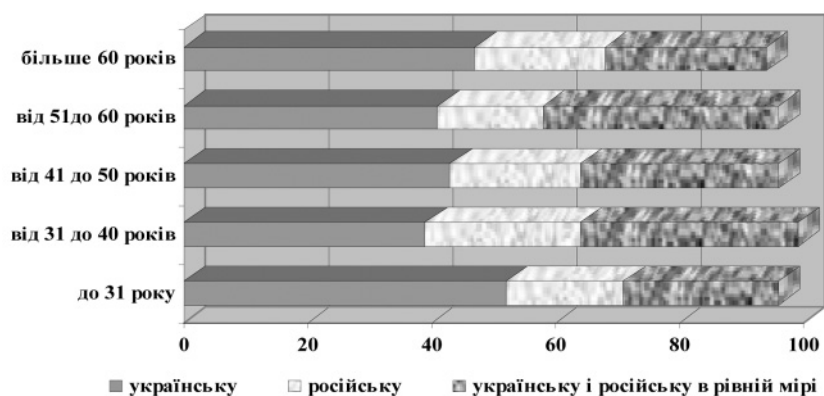

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Яку мову Ви вважаєте своєю рідною?» залежно від віку

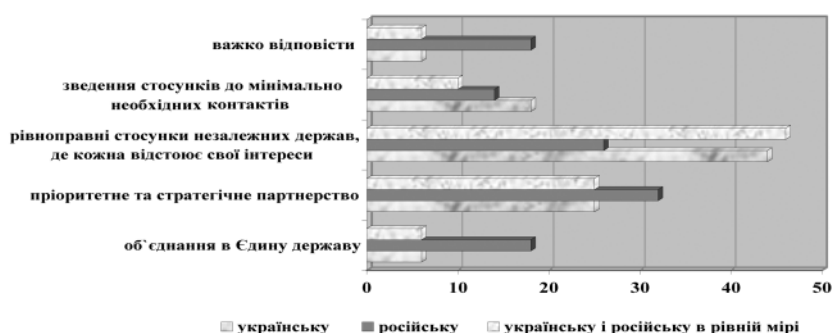

Рис. 4. Уявлення киян про відносини між Україною та Росією залежно від відповідей на запитання: «Яку мову Ви вважаєте своєю рідною?»

відповідей (українська, російська, обидві мови), чи запитання було відкритим, чи респондент сам відповідав на запитання щодо рідної мови або мови спілкування. Аргументація тут така: у першому випадку люди швидше обирають або одну, або другу мову; у другому – схильні частіше називати обидві мови.

На нашу думку, тут інші причини. Під час Всеукраїнського перепису населення 2001 року, коли 67,5 % українців рідною мовою назвали українську, громадяни відповідали на відкрите запитання (1). Таке ж відкрите запитання ставили під час опитування киян 2006 і 2012 років. Проте, розбіжності у відповідях бачимо лише у 2012 році. Вважаємо, що основна причина полягає в тому, що у 2001 та 2006 роках визначення рідною мовою української корелювало з підтримкою незалежності України і було нібито декларуванням цієї підтримки.

Сьогодні, на 21 році проголошення незалежності України, більшість це сприймає як доведений факт. Утім, завдяки зусиллям сучасної влади, яка постійно порушує тему мови, зокрема рідної, у громадській думці поширилося розуміння рідної мови як мови повсякденного спілкування та мови батьків. Погану службу зіграло також словосполучення «материнська мова», адже переважна більшість киян формувалися у російськомовному середовищі й відповідно мова батьків, а отже, і материнська мова у більшос-

ті була російська. Можна очікувати, що внаслідок чергового загострення боротьби за українську мову частка громадян, що визначають для себе українську рідною, може збільшитися.

Однак ці зауваження не стосуються молодих людей, які сформувалися в іншій системі координат за часів незалежної України. Зокрема, у дослідженні в столиці 2012 року зафіксовано позитивну тенденцію, коли серед молоді до 30 років більшість (51,6 %) визначає для себе рідною мовою саме українську, що на 5–12 % більше, ніж в інших вікових групах (рис. 3). Окрім цього, більше половини респондентів віком до 31 року в повсякденні спілкуються обома мовами залежно від обставин.

До того ж, погляди на сьогодення киян, які вважають рідними обидві мови, у багатьох позиціях мало чим відрізняються від поглядів україномовних громадян. Зокрема, це стосується оцінювання відносин України з Росією, які, на думку більшості україномовних та двомовних респондентів, мають бути рівноправними, з обстоюванням кожною країною власних інтересів (рис. 4). Натомість серед російськомовних киян поширені погляди про найтісніші відносини України та Росії аж до часткової і навіть повної втрати державного суверенітету Україною.

Відбулися істотні зміни й у показниках мовної потужності української та російської мов.

Якщо у 2000 році за даними опитування киян російською мовою спілкувалося більше половини респондентів, то у 2012 році їх кількість зменшилася до однієї п'ятої. Тим часом частка респондентів, що використовують обидві мови, зросла з третини до половини. Зростання частки україномовного населення не таке відчутне (лише на 10 %) – 15 % у 2000 році і 25 % у 2012 році (рис. 5) [2, с. 8].

Ці зміни у мовному кліматі столиці пояснюються поступовим подоланням радянської спадщини, коли з відомих причин населення Києва було переважно російськомовним. Зрозуміло, що перехід до спілкування українською передбачає фазу двомовності, в якій зараз перебуває значна частина мешканців Києва.

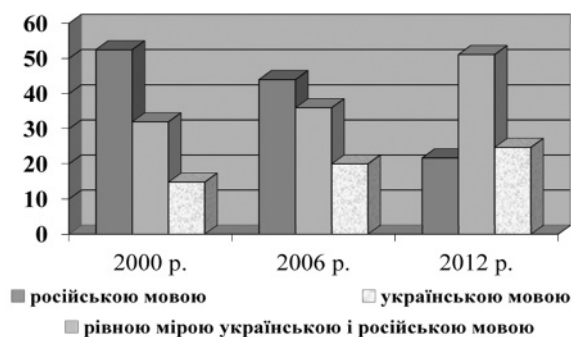

Рис. 5. Порівняння відповідей на запитання «Якою мовою Ви спілкуєтесь у повсякденному житті?» у 2000, 2006 та 2012 рр.

Відносно повільного зростання показника мовної потужності української мови можна з упевненістю стверджувати, що 20 років української незалежності мають уже один важливий позитив. В умовах фактичної відсутності державної підтримки української мови (а останні два роки навіть відверто ворожій позиції влади до неї), спостерігаємо зменшення вживання російської мови (рис. 6). Молоде покоління, що сформувалося за цей період, має вже зовсім інші настанови щодо використання української мови, ніж на момент здобуття Україною незалежності.

Якщо у 2000 рік серед молоді до 30-ти років українською послуговувалися лише восьмеро зі ста [2, с. 24], то сьогодні їхня частка зросла майже до однієї четвертої, а частка тих, хто говорить російською, серед молоді скоротилася у 3,6 рази. В інших вікових групах також відбулося суттєве зменшення киян, які говорять російською: з половини до однієї п'ятої. Очевидно, неправильно пов'язувати зазначені зміни в мовній поведінці молоді лише з фактором викладання українською мовою в школі та виші. Певно, свою роль відіграло і формування усвідомлення себе громадянином незалежної України та причетності до її історії, культури і мови.

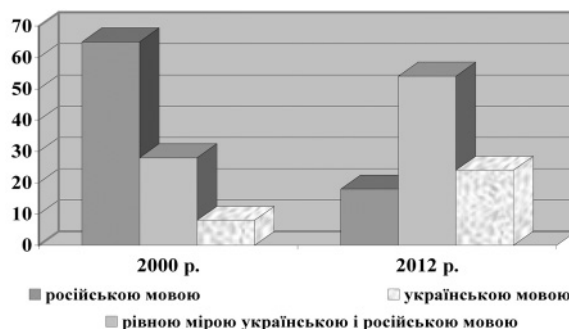

Рис. 6. Мова повсякденного спілкування киян до 30-ти років у 2000 та 2012 роки

Тим часом не можна оминути і негативної тенденції за останні 6 років, а швидше – за два останніх. Маємо на увазі зростання (з 1 % до 6 %) частки киян, які вважають, що в Україні російська має стати основною мовою спілкування в усіх сферах та скорочення на 6 % (з 55 % до 49 %) тих, хто хотів би, щоб українську було поширено на всі сфери мовлення.

Такі зміни в поглядах киян, на нашу думку, можна пояснити цілеспрямованими діями чинної влади у сфері мовної політики. Демонструючи публічну зневагу до українського мовного законодавства, владна більшість відверто користується російською мовою на всіх щаблях: Верховна Рада, Уряд, президентська адміністрація, керівники регіонів України. Не дивно, що ініційовані нею закони приховано підтримують російську мову, що в наших умовах є згубним для української. Агресивний наступ на українство відбувається в освіті. Ці дії влади і стимулюють радикалізацію позицій частини російськомовного населення щодо збільшення російської мови за рахунок української. Тим паче, що радикальну частину російської діаспори в Україні всіма засобами підтримує сусідня держава.

Необдумані дії владної більшості в мовній політиці призводять до збільшення політичної напруги в Україні, ескалації нікому не потрібного російсько-українського протистояння. Про це свідчать відповіді самих киян на запитання: «Як Ви вважаєте, чи існує загроза виникнення конфліктів в Україні, якщо російській мові буде надано статус державної?» Більше половини респондентів у 2012 році відповіли ствердно на це запитання. Зазначимо, що під час опитування 2006 року загрозу виникнення у столиці конфлікту на мовному ґрунті вбачали лише 15 % киян. Отже, цілком очевидно, що дії влади в мовній політиці мають провокаційний, недалекоглядний характер і ведуть до нагнітання ситуації не лише в мовній сфері. Жертвою такого протистояння може стати і сама влада, бо революції, як відомо, починаються в столицях. Тож можливо-владцям варто дослухатися до думки киян.

Список літератури

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr.net.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Залізняк Г. М. Мовна ситуація Києва : день сьогоднішній та прийдешній / Г. М. Залізняк, Л. Т. Масенко ; НДІ соц.-економ. пробл. Києва, Центр соціол. дослідж. «Громад. думка». – К. : Вид. дім «Кисво-Могилян. акад.», 2001. – 95 с.

H. Zalizniak

MODERN LANGUAGE POLICY AND KYIV CITIZENS

Social researches of the public opinion of the residents of Kyiv went to show, that in 2012 there was a substantial reduction of the part of the Kyivites, who conceive state language policy to support and stimulate functioning of the Ukrainian language. Because of the obviously anti-Ukrainian actions of the power reduction has also taken place among the Kyivites, who consider either Ukrainian or Russian to be their native with an increase of those who consider both languages to be their native. At the same time, a part of the Kyivites, who in everyday life communicates in Russian has fallen off to one-fifth while that in Ukrainian has shown an increase. Changing of the status of the Russian language to the mind of the Kyivites may lead to the conflict in Ukraine, that was not observed in 2006.

Keywords: Sociological research, language policy, Ukrainian speakers, Russian speakers, native language identification, everyday life communicative.

Матеріал надійшов 29.02.2012